

ΡΟΛΙΤΙΣ: ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑ

WARBURG INSTITUTE

FBC 30

321
11901 ✓

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΜΑΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

Α.

Διὰ τῶν δημοσιεύσεων καὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Leemans, τοῦ Parthey, τοῦ Wessely καὶ τοῦ Dieterich περὶ τῶν ἐλληνικῶν μαγικῶν πατύρων διεφωτίσθη ἱκανῶς ἡ μελέτη σημαντικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀκριβέστερον τῶν ἐκτροπῶν τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Τὰ παράδοξα δ' ἐκεῖνα ἀποβλαστήματα τῶν χρόνων, καθ' οὓς τὸ ἀστάθμητον καὶ σαλευόμενον θρησκευτικὸν αἰσθημα, ἀμοιροῦν ἐπέδων ὄριζῶν, ἐπέζητει ἔρεισμα ἐν πάσαις ταῖς γνωσταῖς τότε θρησκείαις, δημιουργοῦν οὕτω τερατώδη θεοκρασίαν, καὶ καθ' οὓς τὴν ἐπιστημονικὴν ζήτησιν ἐθόλον ὁ ὄσημέραι ὀγκούμενος φορυτὸς τῆς δεισιδαιμονίας, εἶναι οὐχ ἥκιστα μελέτης ἄξια καὶ διὰ τὴν ἡσπέρην, ἣν ἔσχον εἰς τὰς μετὰ ταῦτα τύχας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ ἐπήρεια τῶν μαγικῶν πατύρων καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῖς βιβλίων εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, παρατείνεται δὲ καὶ μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν, διότι ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ εὐρωμεν τὴν ἐξήγησιν προλήψεων καὶ δοξασιῶν, διατηρουμένων ἀνεπιγνώστως παρὰ τε τῷ καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῷ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, συμφώνως πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Edw. Tylor κληθέντα νόμον τῆς ἐπιβιώσεως (survival in culture). Καίτοι δὲ δὲν ἐγένοντο ἡμῖν γνωσταὶ βυζαντικαὶ διασκευαὶ τῶν βιβλίων ἐκείνων, ὅμως οὐδόλως ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὑπῆρχον τοιαῦτα ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, διότι τὰ περιωθέντα Ἱατροσόφια καὶ αἱ Σολομωνικαὶ προϋποθέτουσιν ἀναγκαιῶς παλαιότερα πρότυπα. Τὰ μὲν Ἱατροσόφια, ὧν τὸ ἀρχαιότατον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σταφίδη τῷ 1384 ἀντιγραφέν, δημοσιευθέν δ' ὑπὸ τοῦ Ἐμ. Legrand¹⁾, δημῶδη ὄντα ἐγγειοῖδια πρακτικῆς ἰατρικῆς καὶ δεισιδαίμονος θεραπείας, εἶναι συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βιβλίων, ἅτινα πρὸ τῶν χρόνων ἐτι τοῦ Γαληνοῦ συνέθετον 'ρόητες ἄνθρωποι, ἐκπλήττειν τὸν πολὺν ὄχλον ἔργον πεποιημένοι'. Αἱ δὲ Σολομωνικαὶ ἐπήρσαν ἐξ

1) Bibliothèque grecque vulgaire τ. II.

αὐτῶν τῶν μαγικῶν παπύρων. Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα τῶν βιβλίων, προσωρισμένα πρὸς χρῆσιν χυδαίων καὶ ἀπαδευτῶν ἀνθρώπων, καὶ τούτου ἕνεκα προσαρμολόμενα ἐκάστοτε κατὰ τὰ ἐνόητα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας αὐτῶν καὶ εἰς γλώσσαν προσοιήν αὐτοῖς παραφραζόμενα, πολλὰς ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολάς, καταφανεῖς γινομένης ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, μάλιστα δ' ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σφροζόμενων ἀπογραφῶν πρὸς ἄλληλα.

Ἀλλὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν μαγικῶν βιβλίων τῶν ἐσχάτων βυζαντικῶν χρόνων πρὸς τοὺς μαγικοὺς παπύρους καὶ περὶ τῆς ὁποῆς ἦν ἔσχον εἰς τὴν διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δεισιδαιμονίας ἐν Ἑλλάδι θὰ διαλάβωμεν ἐν πλάτει ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ, συνεκδοθησομένη μετὰ τινῶν κειμένων τῶν βιβλίων ἐκείνων. Τῆς δὲ παρουσίας σκοπὸς εἶναι ἡ ὑπόδειξις τῶν βοηθημάτων, ἅτινα παρέχουσιν ἡμῖν ταῦτα πρὸς διαφώτισιν παλαιογραφικῶν τινῶν ζητημάτων.

Ἡ κυριωτάτη ἰδέα ἡ ἐπιπνέουσα τὰ μαγικά βιβλία, ἡ τὴν βῆσιν αὐτῶν οὕτως εἰπεῖν συγκροτοῦσα, εἶναι ἡ δύναμις τοῦ λόγου. Διὰ τοῦ λόγου, τοῦ προφορικοῦ ἢ τοῦ ἐγγράφου, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξουσιάζῃ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀγαθοποιῶν ἢ κακοποιῶν δυνάμεων καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτας ὑψηλτικὰς τῶν θελημάτων αὐτοῦ. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης δοξασίας δὲν ἐθεωρεῖτο ἀδιάφορος ὁ τρόπος καθ' ὃν διετυποῦτο ἐξωτερικῶς ὁ λόγος, μάλιστα δ' ὁ γραπτὸς, ἀλλ' ἀναγκαῖα ἐκρίνετο ἡ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ τῶν ὀργάνων πρὸς γραφὴν τοῦ λόγου, ὅπως μὴ ἐξ ὀλιγορίας μειωθῇ πῶς ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ. Ὅθεν τὰ βιβλία ἐκεῖνα περιεῖχον ἀκριβεῖς ὁδηγίας περὶ τοῦ καταλληλοτάτου χάρτου καὶ τοῦ προσφορωτάτου γραφικοῦ μέλανος καὶ καλάμου πρὸς γραφὴν μιᾶς ἐκάστης ἐφῶδης ἢ ἀρᾶς ἢ ἐξορκισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Ἡ εὐλάβεια δὲ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁδηγιῶν ἐκείνων, ὑπὸ δεισιδαίμονος πόθου πλήρους ἐπιτυχίας τῶν μαγανειῶν ὑπαγορευομένη, εἶναι ἐγγύς τῆς ἀμεταλλάκτου διατηρήσεως τῆς τεχνικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐν χρόνῳ καθ' ὃν εἶχεν ἐκλίπῃ πλέον ἐν τῷ κοινῷ βίῳ ἢ ἄσκησις τῆς τέχνης τῆς κατασκευῆς τοιούτων γραφικῶν ὀργάνων. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἀσφαλεῖς ἦσαν οἱ ὁδηγία καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰ διδάγματα τῆς τέχνης, ἀφ' οὗ πρακτικὸν εἶχον σκοπὸν, τὴν τελειωτάτην κατασκευὴν τῶν πρὸς γραφὴν χρῆσιμων.

Ὅθεν ἐπιπόσδεκτοι λίαν φαίνονται ἡμῖν αἱ ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις περὶ γραφικῶν ὕλων καὶ ὀργάνων εἰδήσεις, καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐπιτείνει ἡ σπάνις τῶν ἀλλαχόθεν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος συναγομένων. Ἰδίᾳ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατεργασίας τῶν μεμβρανῶν καὶ περὶ τῶν δευμάτων ἐξ ὧν αὐταὶ κατασκευάζοντο ἐλάχιστα γινώσκωμεν¹⁾, πρὸς

1) Αἱ μόναι περὶ τούτων εἰδήσεις εἶναι αἱ περιεχόμεναι ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μαξίμου Πλανούδου, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Σ. Π. Λάμπρου (ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ

λύσειν δὲ τῶν ἀποριῶν ἡμῶν εἰμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὰς μαρτυρίας ἀράβων συγγραφέων καὶ μοναχῶν τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.¹⁾ Τὰ μαγικά βιβλία ὅμως παρέχουσιν ἡμῖν διαφιλείς εἰδήσεις περὶ τε τῶν παντοίων εἰδῶν τοῦ χάρτου καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, καθὼς καὶ περὶ τῆς κατασκευῆς κονδυλίων καὶ γραφικοῦ μέλανος ποικιλωτάτων χρωμάτων.

Τὰ βιβλία ἐξ ὧν ἠρύσθημεν τὰς εἰδήσεις ταύτας εἶναι τὰ ἐπόμενα.

Α'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ὑπ' ἀρ. 1265, γεγραμμένος, πιθανῶς ἐν Κύπρῳ, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Εἶναι κολοβός, ἀποτελούμενος ἐκ φύλλων 62, σχήματος 4^{ου}, βρίθκει δ' ἀνορθογραφίῳν. Περιέχει τὴν κοινῶς λεγομένην Σολομωνικήν.

Β'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης (Cod. gr. LXX) εἰς φύλλον, τοῦ 15' αἰῶνος, περιέχων Ἱατροσοφικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 240 μέχρι τοῦ 253 φύλλον Σολομωνικήν, ἢ ὡς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγράφεται αὕτη: "Ἰγρομαντεία. Τὸ κληδίον τῆς πάσης τέχνης τῆς Ἰγρομαντείας· εὑρεθὲν ὑπὸ διαφόρων τεχνιτῶν καὶ τοῦ ἀγρίου προφήτου σολομῶντος." Αἱ ἀνορθογραφίαι ἐν αὐτῷ εἶναι εὐάριθμοι, ἢ δὲ καθαρωτέρα γλῶσσα αὐτοῦ ἐλέγχει ὅτι ἀντεγράφη ἐκ διασκευῆς τῆς Σολομωνικῆς παλαιότερας τῆς προηγουμένης.

Γ'. Χάρτινος κώδιξ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀποκείμενος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι κολοβός, ἐκ φύλλων 42 ὀρθόον σχήματος, γεγραμμένος ὑπ' ἀνδρὸς παντελῶς ἀπαιδευτοῦ εἰς γλῶσσαν χυδαίαν καὶ σόλοικον.

Χάρτης.²⁾

Οἱ μαγικοὶ πάπυροι μνημονεύουσι ποικίλας ὕλας, καταλλήλους πρὸς γραφὴν τῶν ἐπωδῶν.³⁾ εἰσὶ δ' αὐταί:

α) Μετάλλινα ἐλάσματα: πέταλον χρυσοῦν· χρυσοῦ λεπίς· λεπίς

ἔθνολογ. ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος τ. Β' σ. 62—64), ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι περιεχρίοντο ἐνίοτε αἱ μεμβράναι δι' ὄψθ, ὅτι ἐπαλοῦντο κατὰ μέτρα καὶ ὅτι προετιμῶντο αἱ λεπταὶ τῶν παχειῶν.

1) Gardthausen, Gr. Pallographie σ. 40.

2) Περὶ τῶν ὕλων ἐφ' ὧν ἔγραφον οἱ ἀρχαῖοι βλ. Blümner, Gewerbe u. Künste I 325. — Gardthausen αὐτ. σ. 20 κέ. (Πλὴν τοῦ παπύρου καὶ τῶν μεμβρανῶν ἀναφέρονται μετάλλινα πέταλα, ὄστρακα, ὄστα, ξύλινα σανίδες, φλοιός, φύλλα φοίνικος ἢ ἱαίας, χάρτης.)

3) Βλ. καὶ Dieterich, Papyrus magica Musei Lugd. Batavi (= Jahrb. f. class. Phil. Suppl. Bd. XVI p. 788—799).

ἀργυρᾶ· πέταλον ἀργυροῦν· σιδηροῦς κρέκος· λαμνίον κασσιτέρινον·
πλάξ κασσιτέρινος· λάμνα ἐκ ταινίου.¹⁾ πλάτυμμα μολυβοῦν.

β') Ἐφάσματα: βύσσινον ῥάκος· ὀθόνιον καθαρόν.

γ') Διφθέραι: πιττάκιον ἱερατικόν.

δ') Φύλλα κλπ.: καλπᾶσσον φύλλον· φύλλα δάφνης· φύλλα μυρ-
σίνης. — Ῥίζα πασιθέα ἢ ἀρτεμισία (Dieterich σ. 815).

ε') Ὀστρακα: ὄστρακον ἀπὸ θαλάσσης· ῥὸν ὄρνιθος (Dieterich
σ. 799).

ς') Ὀστρακα (κεράμεια): ταρίχον ὄστρακον.²⁾

Ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ Em. Legrand ἐκδοθεῖσιν ἀποσπάσμασιν Ἰατροσο-
φίων ἀναφέρονται αἱ ἐπόμεναι μόνον:

α') Ἐταλος: ἴσκεδος γνάλινον' (σ. 9. 23).

β') Ἄρτος: προσφορὰ λειτουργημένη' (σ. 10).

γ') Φύλλα: πρασόφυλλα ἢ σκοροδόφυλλα (σ. 9)· δάφνης φύλλον
(σ. 10. 11. — Βλ. καὶ [Γαληροῦ] περὶ εὐποριστῶν Β', 27 τ. 14 σ. 489
Kuhn. Γ' σ. 526 K.)· φύλλον ἐλαίας (σ. 11. 20).

δ') Χάρτης: χαρτίν (σ. 12. 21. 33).

Πολυπληθίσταται ὅμως εἶναι αἱ ἀναγραφόμεναι ἐν ταῖς Σολομωνι-
καῖς. Καὶ δὴ:

α') Μετάλλινα ἐλάσματα: 'μαχαῖριν' (Α' φ. 14^b). 'μολύβιν'
(Α' φ. 14^b. 37^b. 38^b. 48^b). 'κασσίδερος' (= κασσίτερος Α' φ. 38^b).
'πέταλον ἀλόγον' (Α' φ. 36^a).

β') Ἐταλος: 'γναλίν' (Α' φ. 39^a).

γ') Ἐφάσματα: 'πανὶν μεταξωτόν' (Α' φ. 39^b). 'πανὶν λιτόν'
(Α' φ. 40^a).

δ') Φύλλα κλπ.: φύλλα κισσοῦ (Α' φ. 37^b. 38^b). φύλλα δάφνης
(Α' φ. 40^a. 41^b. 45^b). μῆλον (Α' φ. 38^a δις. 40^a. Βλ. καὶ [Γαληρ.]
ἐνθ. ἀν. σ. 546).

ε') Ὀστᾶ: 'πλευρὰ ἀνθρώπου ἀρσενικοῦ δεξιά' (Α' φ. 39^a).

ς') Ὀστρακα: 'καινούργον κεραμίδιν' (Α' φ. 14^b). 'ἓνα κεραμίδιν'
(Α' φ. 40^a). 'γαστρον ὠμόν' (Α' φ. 36^b. 37^a. 41^b).

1) Λάμνα τὸ λατ. lamina (ἢ λέξις εἶναι ἐφχρηστος καὶ ἐν τῇ δημόδι). Ταινίον
δ' εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ λατ. stannum (γαλλ. étain = κασσίτερος) ἤτοι οὐκ κασσί-
τερος, ἀλλ' ἀργυρομυίης μόλυβδος (plomb d'oeuvre, Werkblei), ὡς ἐμφαίνεται καὶ
ἐκ τῆς ἐν τῷ παπύρῳ γινομένης διακρίσεως τούτου ἀπὸ τοῦ κασσιτέριου.

2) Ὁ Dieterich ἐξηγεῖ ἐσφαλμένως τὴν λέξιν: 'Ταρίχος hic interpretandum
mumie quod nos diximus;' ὅθεν καὶ τὰ πορίσματα, ἅτινα ἐντέθεν συνέγει δὲν
εἶναι ἀκριβῆ. ('Notissimum est semper permultum ualuisse in re magica quae a
mortuis desumpta essent.') Τὰ ταρίχους ὄστρακα εἶναι ἀπλῶς τὰ θραύσματα τῶν
κεραμικῶν ἀγγείων, εἰς ἃ ἐντέθεισαν ταρίχος. Πρβλ. Δημοσθ. πρὸς Λάκρτον 34
'μαρτυρεῖ . . . ἐνθίσθαι Ἀπολλόδορον εἰς τὴν νεῦν . . . ταρίχους κεράμια ἑνδεκα ἢ
δώδεκα'.

ξ') *Χάρτης*: 'χαρτὴν βαμπάκινον' (Α' φ. 38^b)· 'χαρτὴν πανπάκινον' (Γ' φ. 10^b)· 'ρόκκοχαρτὴν'¹⁾ (Α' φ. 37^b)· 'χαρτὴν ἄσπρον'²⁾ (Α' φ. 36^b, 37^b).

η') *Μεμβράναι*: Αἱ Σολομωνικαὶ ἀναφέρονσι μεμβράνας ἐκ δερμάτων παντοίων ζώων κατεσκευασμένας, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ γράφονται οἱ μαγικοὶ λόγοι. Σημειωτέον δ' ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγινώσκομεν μόνον ὅτι πρὸς κατασκευὴν μεμβρανῶν ἐγένετο χρῆσις δερμάτων συνηθέστατα μὲν προβάτων καὶ μόσχων, ἐνίοτε δ' αἰγῶν καὶ χοίρων, καὶ ἐν ἐξαιρετικαῖς περιπτώσεσι δορκάδων, ἐλεφάντων καὶ ὄφρων καὶ ὅτι αἱ λεπτόταται μεμβράναι κατεσκευάζοντο ἐκ δερμάτων ἀγεννήτων ἢ θνησιγενῶν ἀρνίων.³⁾ Καὶ ἐν ταῖς Σολομωνικαῖς συχνάκις γίνεται ἡ διάκρισις τῶν μεμβρανῶν, σκοπομένου τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, εἰς παρθένους ἢ καθαρὰς καὶ εἰς ἀγεννήτους, ἦτοι ἐκ δέρματος ἀγεννήτων ζώων κατεσκευασμένας.

1) *Ἀγέννητον χαρτίν*: Α' φ. 14^a, 22^a, 33^a, 36^a ('εἰς ἀγέννητον' καὶ ἀμέσως κατωτέρω 'εἰς χαρτὴν ἀγέννητον') φ. 37^b (γράφων... εἰς ἀγέννητον') φ. 55^a (ὁμοίως). Ἐπίσης 'ἐλάφινον ἀγέννητον', 'βοτῆνον' ἢ 'βοῦς ἀγέννητον', περὶ ὧν κατωτέρω.

2) *Χαρτὴν παρθένον ἢ καθαρὸν*: 'χ. παρθένον' (Α' φ. 13^b, Β' φ. 248^b). 'χ. καθαρὸν' (Α' φ. 37^b, Γ' φ. 18^b) 'χαρτὴν καθαρὸν καὶ παρθένον' (Βλ. κατωτέρω).

3) *Μεμβράνα ἐκ δέρματος βοῦς ἢ μόσχου*: 'χαρτὴν βοτῆνον ἀγέννητον' (Α' φ. 13^a, Β' φ. 248^a)· 'χάρτης ἀγεννήτου βοῦς καθαρὸς' (Γ' φ. 18^b).

4) — ἐκ δέρματος αἰγὸς ἢ τράγου: 'χαρτὴν τράγον' (Α' φ. 13^a)· 'χαρτὴ τράγινον' (Β' φ. 248^a)· 'χαρτὴν τράου' (Γ' φ. 11^b)· 'χαρτὴν κεραιῶν ἤγρον κατζίκας' (Γ' φ. 10^a). Περὶ κατασκευῆς μεμβράνης ἐκ δέρματος ἐριφίου βλέπε κατωτέρω ὁμοίως καὶ περὶ κατασκευῆς μεμβράνης.

5) — ἐκ δέρματος ἀρνίου.

6) — ἐκ δέρματος ἀντιλόπης ἢ ἐλάφου: 'χαρτὴν ζαρκάδος' (Α' φ. 39^b)· 'χαρτὴν γαζέλλιον ἤγρον ἐλαφινόν' (Α' φ. 38^b)· 'χ. γαζέλλιον' (Α' φ. 38^a, 38^b)· 'γαζέλλιον χαρτίν' (Α' φ. 39^b)· 'ἐλάφινον χαρτίν' (Α' φ. 39^b)· 'χαρτὴν... ἐλαφίου ἀγέννητον' (Α' φ. 13^b)· 'χαρτὴν ἐλαφινὸν ἀγέννητον' (Β' φ. 248^b).

1) Ἄγνωσθ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· ὄσκα ἢ ὄσκα λέγεται κοινῶς τὸ εὐζώμον (cruca sativa DC.), ὄσκας δὲ καλοῦσι τινες τῶν βυζαντινῶν τὰς σκελίδας τοῦ σκοροῦδου. Ἀλλὰ προδήλως ἡ σύνθεσις δεικνύει ἡμῖν ὅτι οὐτε περὶ φύλλων εὐζώμον οὔτε περὶ σκελίδων σκοροῦδου πρόκειται ἐνταῦθα, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῶσι ταῦτα χάρται. Μήπως πρέπει νὰ γραφῆ ὄσκαχαρτίν, ἦτοι χάρτης ἐκ ὄσκων κατεσκευασμένος;

2) Ὁ προσδιορισμὸς ἄσπρος νομίζομεν ὅτι ἀρμόζει μᾶλλον εἰς χάρτην ἢ εἰς μεμβράναν.

3) Gardthausen σ. 40. 41. 43.

7) *Μεμβράνα ἐκ δέρματος κυνός*: 'χαρτίν κυνός' (B' φ. 248^b). 'σκόλλιμον χαρτίν' (Γ' φ. 11^b). 'χαρτίν τοῦ κείνου [sic]... Ἀκόμη τὸ χαρτίν θενὰ τὸ βαπτίξις κάθε χρόνον τὴν [ἡμέρ]αν τῶν φώτων· καὶ νὰ λέγης: Βαπτίζω σε, πλανεμένον δέρμα τοῦ κύνου [sic] τοῦ ἀγεννήτου κτλ.' (A' φ. 42^a).

8) — ἐκ δέρματος ἵππου: 'γράφε... εἰς δέρμα ἵππου' (B' φ. 248^b). 'γράφε ταις εἰς... δέρμαν ἵππου (ἄλογον)' (Γ' φ. 10^a). Ἐκ τούτων ὅμως δὲν ἐμφαίνεται σαφῶς ἂν ἐννοοῦσιν οἱ γράφαντες δέρμα ἵππου μεταπειρημένον εἰς μεμβράναν ἢ ἐκπῶς διφθέραν. Τοῦτ' αὐτὸ εἰρήσθω καὶ περὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11.

9) — ἐκ δέρματος κουνίκλου: 'χαρτίν κουνελίου' (A' φ. 13^b. Γ' φ. 10^b. 11^b).

10) — ἐκ δέρματος φώκης: 'γράψον δὲ εἰς φώκιαν' (A' φ. 13^a). 'γράφε ἐπάνω εἰς φώκης ἢ γυπὸς δέρμα' (B' φ. 248^a). 'γράψον αὐταῖς εἰς φώκας πετρίν γῆ γεῖς ἄλλον¹⁾' (Γ' φ. 11^a).

11) — ἐκ δέρματος γυπός: 'ἔπαρον γυπὸς δέρμα καὶ γράψον' (A' φ. 14^b). 'γυπὸς δέρμα' (A' φ. 13^b. B' φ. 248^a).

12) — ἐκ δέρματος ἀνθρώπου: 'χαρτίν κειταρίου(;) ἀνθρωπίνου' (A' φ. 13^b). 'χάρτης κοιταρίου(;) ἀνθρώπου' (B' φ. 248^b).

Αἱ δ' ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν A' καὶ Γ' παρεχόμεναι ὁδηγίαι πρὸς κατασκευὴν χάρτου ἐξ ἀγεννήτου ξύου καὶ χάρτου καθαροῦ καὶ παρθένου, ἦτοι ἐξηγνησμένου ἔχουσιν οὕτω:

[A' φ. 15^a] Διὰ νὰ κάμῃς χαρτίν ἀγέννητον. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις, ὅπου λέγει νὰ γράψῃς εἰς ἀγέννητον χαρτίν, ἐτούτη εἶναι ἡ ἐρμηνεία του. Ὅταν οὖν τὸ ξύον εἶναι ἔγκνον ἢ γον ἐγγαστρομένον καὶ σφαγῆ, ἔπαρε τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο· καὶ φυλάγον μὴν πῆση κάτω εἰς τὴν γῆν. Καὶ ὅταν τὸ γδέρνης λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα: Σενηχρὶ, Ελωῖ, Ἐλωῖ, Ῥωῖ, Ἐσωθεν, Ἐμμαονήλ. Καὶ ἀφ' οὗ τὸ γδάρνης, ὕπαγε εἰς τὸν ποταμὸν ἢ εἰς ὕδωρ τρεχάμενον, καὶ πλύνον καὶ ξῦσον καλῶς. Καὶ λέγε ταῦτα: Ῥιγεήλ, Ῥασαφαήλ, Μορώθ, ἄγιοι ἄγγελοι, καθαρῖσατε τὸ παρὸν

[Γ' φ. 12^b] Ἴδου γράφομεν καὶ φανερώνομεν ὅτι πῶς γίνονται τὰ χαρτία ποῦ χρειάζονται εἰς πάντα ταῖς δουλειαῖς. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις ὅπου λέγει νὰ γράψῃς εἰς ἀγέννητον χαρτίν, ἐτούτην εἶναι γῆ ἐρμηνεία αὐτῆς. Ὅταν εἶναι τὸ ξύον ἐγγαστρομένον, πρικοῦ νὰ γεννήσῃ νὰ σφαγῆ· ἔπαρον τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο καὶ φυλάγον νὰ μὴν πῆση κάτω εἰς τὴν ἡν¹⁾. Καὶ ὅταν τὸ γδέρνης λέγε²⁾ τὰ ὀνόματα αὐτά: Σενηχρὶ, Ελωγί, Ἴλωγί, Ῥωγί, Ἐσωθον, Ἐμμαονήλ. Καὶ νὰ

1) Χειρ. κατα ἧστιν ἦν. 2) X. λεγ.

1) Ἐν τῷ χειρογράφῳ: 'γυγισαλον'.

δέγμα, τοῦ εἶναι ἔτοιμον καὶ καθαρόν εἰς ὃ τι μέλλω γράφειν ἐν αὐτῷ, νὰ εἶναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν.' Καὶ τότε ἔπαρον ἕνα τζουκάλιον κινουθρον καὶ καθαρόν καὶ ἀσβέστην καθαρόν, καὶ πάσσησον· καὶ λέγε οὕτως: 'Ἐρλοάχ, Βορχανόν, Ἐλί, Ἐλιών, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρε τὸ παρὸν δέγμα ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς πᾶν πρᾶγμα, ὃ μέλλω γράφειν εἰς αὐτό.' Καὶ ἀφ' οὗ στεγνώσῃ γράψε πάνω εἰς τὸν λαβὸν τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται 7 καβαλιστικά σημεῖα, κατὰ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ Σολομωνικῇ στεγανογραφικῶν ἀλφάβητων τοῦ ἀγγέλου Μιχαὴλ δηλοῦντα τὰ γράμματα ΑΕΜΤΟΜ?]

Διὰ νὰ κάμῃς καθαρόν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃς νὰ κάμῃς καθαρόν καὶ παρθένον χαρτίν πρέπει νὰ εἶναι τὸ ξῶον ἀρσενικόν, ἢ ἔριφον ἢ ἀρνίον ὁποῦ νὰ βυζάνῃ· καὶ σφάζε το μὲ τὴν ῥηθδεῖσαν μάχαιραν τῆς τέχνης. Λέγε καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα: 'Ὀλαί, Ἄλμαί, Ἄνευρνευτόν, Ἰωτζαθ, Σεμπορφυράν, Ἰαού, Ἰαναροῦ, Ἀρούθ, Μαρονκατά, Τάκατά, Ἀδωναί, Ἰουλιτόν, Ἐναού, Ἰά, Ἰά, τετραγράμματον καὶ Σοφάφ, ἄγιον ὄνομα καὶ δυνατὸν καὶ φοβερόν, καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ

τοῦ γδάφῃς, καὶ πᾶνε εἰς τὸν ποταμόν, εἰς νερὸν τρεχάμενον καὶ πλυνέ το καὶ ξυδέ το καλά. Πλυνοντάς το λέγε τὰ ὀνόματα τοῦτα: 'Ρουεήλ, Ρασαφαήλ, Μοραθι, Ἄγιοι ἄγγελοι¹⁾, καθαρίσετε τὸ παρὸν δέγμαν, τοῦ εἶναι²⁾ ἔτοιμον καὶ καθαρόν εἰς τὸ μέλλω γράφειν³⁾ ἐν αὐτῷ, νὰ γεῖναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν.' [φ. 13^α] Καὶ τότες ἔπαρον ἕνα τζουκάλιον κινουθριον καὶ καθαρόν ἔπιαστον καὶ ἀσβέστην⁴⁾ καθαρόν καὶ πάστρηψε⁵⁾ τὸ δέγμαν. Καὶ πάλε ὑπάγε εἰς τὸν ποταμόν καὶ πλυνέ το, καὶ πλυνοντάς το λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά: 'Ἐρλουάχ, Βορχανούν, Ἐλωγί, Ἐλιών, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρετε τὸ παρὸν δέγμαν ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς πᾶσαν πρᾶγμαν ὃ μέλλω γράφειν⁶⁾ ἐν αὐτῷ.' Καὶ σὺν στεγνώσῃ γράψε ἀπάνω⁷⁾ εἰς τὸν λαμόν του τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται τὰ αὐτὰ καβαλιστικά σημεῖα.]

Ἐδῶ φανερώνω διὰ νὰ κάμῃς καθαρόν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃ νὰ κάμῃς καθαρόν χαρτίν καὶ παρθένον πρόσσεχε νὰ γεῖναι τὸ ξῶο ἀρσενικόν, ἢ ἔριφιον ἢ ἀρνίον, νὰ βυζάνῃ ἀκόμη· καὶ σφάζε το μὲ τὸ εἰρημένον μάχαιρον τῆς τέχνης, καὶ ὅταν τὸ σφάζῃς λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά: 'Ὀλαγί, Ἐλμαγί, Ἄνευραετόν, Ἰωτζάθ, Σεμπορφυράν, Ἰαού, Ἰαναροῦ,

1) X. αγγι αγγιλη. 2) X. νατον ινη. 3) X. μιλογραφον. 4) X. ωξβεστην. 5) X. παστρη. 6) X. ομελο γραφο. 7) X. απανω.

[φ. 15^b] ἀκαθαρσίας τοῦ ζῶον τοῦ-
του τὸ δέρμα, τοῦ εἶναι ἀληθές
καὶ καλόν¹⁾, εἶτι καὶ ἂν γράψω
εἰς αὐτὸ νὰ εἶναι στερεόν. Ἀμὴν.
Ἄμα δὲ καὶ γδάρε αὐτό, καὶ καθά-
ρισε καὶ πλύνε το νερὰ ξ' καὶ λέγε
τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνόματα·
καὶ ἤργασέ το εἰς ἀσβέστην καὶ
γράφε.

1) Χειρ. καλός.

Ὡς ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν δύο τούτων κειμένων καταφαίνεται
(ὁ ἐν Μονάχῳ κώδιξ δὲν περιέχει τοιαύτας ὁδηγίας) ὁ τρόπος τῆς κατα-
σκευῆς εἶναι ὁ αὐτός, μικρὰν δὲ τινα διαφορὰν μόνον παρουσιάζει τὸ
τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἐταιρίας χειρόγραφον, προστιθὲν ὅτι
μετὰ τὸ ἐπίπασμα τῆς ἀσβέστην ἐν τῇ χύτρα πρέπει τὸ δέρμα νὰ καθυ-
ρισθῆ καὶ νὰ πλυθῆ καὶ αὐθὺς εἰς ῥέον ὕδωρ.

Γραφικὸν μέλαν καὶ χρώματα.

Πολυάριθμοι εἶναι αἱ περιωθηθεῖσαι ἐν μεσαιωνικοῖς χειρογράφοις
συνταγαὶ πρὸς κατασκευὴν γραφικοῦ μέλανος καὶ χρωμάτων χρησίμων
εἰς γραφήν.¹⁾ Οὐδὲν ἦττον δὲν ἀμοιροῦσιν ἐνδιαφέροντος αἱ ἐν τοῖς
μαγικοῖς βιβλίοις, μάλιστα διὰ τὰς ὀριζομένας ἐνίοτε παραδόξους μίξεις
ὕλων. Ἦδη ἐν τοῖς μαγικοῖς πατύροις εὐρίσκομεν ὁδηγίαν πρὸς κατα-
σκευὴν Ἐυφωνίου μέλανος (στήλ. III στίχ. 23—26 παρὰ Dieterich
σ. 799). Ἰδιαιτέρας δὲ μυσίας ἄξια εἶναι αἱ παντελῶς ἀσυνήθεις ὄλαι,
ὧν ὄφειλον νὰ ποιῶνται χρῆσιν οἱ μάγοι. Ἐν ταύταις δὲ τὴν πρῶτην
τάξιν κατέχει τὸ αἷμα. Οἱ μαγικοὶ πάπυροι παραγγέλλουσι τὸν βουλό-
μενον νὰ αἰτήσῃ ὄνειρον νὰ γράψῃ εἰς βύσσινον ῥάκος αἵματι ὀρτυγίου
εἰκόνα Ἐρμού (στήλ. V στ. 5 σ. 802 Dieterich). Γραφὴν δι' αἵματος
μνημονεύει καὶ τὸ ἕτερον τῶν ὑπὸ Legrand ἐκδοθέντων Ἱατροσοφίων
(σ. 22. 23). Αἱ δὲ Σολομωνικαὶ ἀναγράφουσι πάντοτε καὶ τὸ ζῶον
ἐξ οὗ πρέπει νὰ ληφθῆ τὸ αἷμα· οὐχὶ σπανίως ἀναφέρεται ἀνθρώπινον
αἷμα: ἠγράφον αὐτὸ μὲ αἷμα ἀνθρώπου]. (Α' φ 14^a). ἠμὲ τὸ αἷμα
τῆς μούττης σου. (Α' φ. 39^a). ἠμὲ τὸ αἷμα τοῦ δακτυλίου σου τοῦ

Ἀβούθ, Μαρκαια, Τακατά¹⁾,
Γιουσούαλ, Ἡνακού, Ἰά, Ἰά, τε-
τραγράμματος ἄγιον ὄνομα καὶ
φοβερὸν καὶ δυνατόν, καθαρῶσαι
τοῖς ἀκαθαρσίαις τοῦ ζῶον τούτου,
τὸ δέρμα του νὰ γεῖναι ἀληθινὸν
καὶ καλόν, εἶτι νὰ γράψω εἰς αὐτὸν
νὰ γεῖναι στερεωμένον. [φ. 13^b]
Καὶ πλύνε αὐτὸ καὶ καθάρισέ το·
καὶ πλύνε το μὲ νερὰ ἐπίτᾳ, καὶ
λέγε τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνό-
ματα καὶ ἤργασέ το εἰς ἀσβέστην
καὶ γράφον εἰ τι θέλεις.

1) X. τκατα.

1) Bl. Wattenbach, Das Schriftwesen des Mittelalters έκδ. II σ. 197 κέ.

μικροῦ.' Τὰ δ' ἄλλα ζῶα, πλὴν τῶν μνημονευομένων ἐν τοῖς κατωτέρω δημοσιευομένοις ἀποσπάσμασιν, εἶναι τὰ ἐξῆς:

Αἰλουρος. 'μετὰ αἵματος αἰλούρου ἤρουν κάτου.' (Α' φ. 39^α.)

Μῦς. 'γράφον με αἷμαν ποντικοῦ.' (Α' φ. 36^α.)

Περιστερὰ. 'γράφον με αἷμαν περιστερῶς λευκῆς.' (Α' φ. 38^β. Βλ. καὶ φ. 39^β.) 'με ζαφαρᾶν καὶ με αἷμαν περιστερῶς ἄσπρης.' (Α' φ. 37^β.)

Ἀλέκτωρ καὶ ἀλεκτορίς. 'Γράφον . . . με αἷμαν ὄρνιθας ἄσπρης καὶ πετεινοῦ ἄσπρου καὶ μίξε τὰ ἀμφότερα [τὰ] αἷματα τῶν ζῴων.' (Α' φ. 37^β.)

Βοῦς. Ὅπως τὸ βόειον αἷμα καταστῆ κατάλληλον πρὸς μαγικὰς γραφὰς ὤφειλεν ὁ μάγος νὰ σφάξῃ αὐτὸς τὸ ζῶον, ἐπιλέγων ἐπρόδη τινα. (Α' φ. 15^β.)

Πρὸς ἐρυθρὰν γραφὴν ὁρίζεται οὐχὶ σπανίως καὶ ἡ χρῆσις κινναβάρως, σαφῶς δὲ διαγράφεται τίνες γραμμαὶ ἐνίων σχημάτων πρέπει νὰ γράφονται διὰ μέλανος καὶ τίνες ἐρυθροί (Γ' φ. 19^α). Ἄλλαι δ' ἔλαι πρὸς γραφὴν ἀναφέρονται συχνάκις ἐν μὲν τοῖς μαγικοῖς παπύροις ἢ σμύρα (στήλ. IV, 2. 16. V, 5. VI, 4. XI, 26), ἐν δὲ ταῖς Σολομωνικαῖς ὁ ζαφορῶς ἢ ζαφορά (carthamus tinctorius L.), ἦτις ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ἐμυγνέτο ἐνίοτε μετὰ αἵματος περιστερῶς (Α' φ. 37^β. 38^β. 39^α. 40^α. 45^β). Ἀμφίβολον δὲ ἂν ἡ ζαφορά καὶ ὁ πολλαχῶς ἐπίσης ἀναγραφόμενος κρόκος¹⁾ δηλοῦσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα· διότι ἐν τινι χωρίῳ τῆς Σολομωνικῆς ἀναγινώσκομεν: 'με ἄσπρον ἀγροῦ ἤρουν κρόκον.'²⁾ (Α' φ. 39^α.)

Πλὴν τούτων αἱ Σολομωνικαὶ ὁρίζουσιν ἴδιον μίγμα πρὸς γραφὴν τῶν καβαλιστικῶν χαρακτήρων ἐκάστου τῶν ἐπτὰ πλανητῶν, ἢ δ' ἐν τῇ Ἱστορικῇ ἐταιρίᾳ ἀποκειμένη προστίθῃσι καὶ ὁδηγίας πρὸς κατασκευὴν ἰδίου γραφικοῦ μέλανος δι' ἕκαστον πλανήτην πρὸς γραφὴν τῶν ἐπρόδων, ὡσάκις πρόκειται ἐξορκισμὸς τῶν ἀγγέλων τῶν κυριενόντων τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ὑποτεταγμένων αὐτοῖς δαιμόνων. Καὶ ἐν πρώτοις παραθέτομεν ὧδε τὴν ἐν τοῖς τρισὶ χειρογράφοις ἀναγραφὴν τῶν μυγμάτων.

1) 'γράφον τὰ κάτωθεν με κρόκον καὶ μελισσόφυλλον' (Α' φ. 39^α. Μελισσόφυλλον εἶναι τὸ φυτόν melissa altissima Sibth.). 'γράφε με μόσχον καὶ κρόκον καὶ βοδόστημαν' (Α' φ. 22^α). 'γράφε . . . μετὰ μόσχον με[τὰ] κρόκον καὶ δὲν φοβᾶσαι ὡς εἶναι καὶ με βοδόστημαν' (Α' φ. 23^α). 'μετὰ μόσχον καὶ κρόκον καὶ βοδόστημαν καὶ κινναβάρως' (Γ' φ. 19^α).

2) Ὁ λαὸς οὐδέποτε συγχέει τὸ λέγκωμα (ἄσπρον ἢ ἄσπραδι) καὶ τὸν κρόκον (κοινῶς κορκὸς ἢ κορκὸς ἢ κρόκος) τοῦ ῥόδου. Ἀκατανόητος δὲ φαίνεται ἡ τοιαύτη σύγχυσις τοῦ βιβλιογράφου, ἂν ὅ μάλιστα οὐδεμία ἕληθε ἀνάγκη ἐρημνείας τῆς κοινοτάτης λέξεως 'ἄσπρον ἀγροῦ'. Πιθανὸν ὅμως ὅτι ἡ λέξις κρόκος σημαίνει καὶ ἐν τῇ Σολομωνικῇ τῇ βοτάνῃ, παρενόησε δ' αὐτὴν ὁ βιβλιογράφος, μὴ διατηρηθεῖσαν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ.

[Α' φ. 13^a] *Ταῖς χαρακτηήραις τοῦ Κρόνου κάμε ταις μετὴν σκουριάν τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ξείδι, καὶ κάπνισσον τεάφιν καὶ γράψε εἰς χαρτὴν τράγον ταύτας.*

[Β' φ. 248^a] *Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Κρόνου ποιήσε μετὰ τῆς σκουρίας τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ὄξους, καὶ κάπνιζε τειάφιν αὐτάς· γράψε δὲ αὐτάς εἰς χαρτὴν τράγινον.*

[Γ' φ. 12^a] *Οἱ χαρακτηήρες τοῦ Κρόνου κάμεται[ς] οὕτως· ἔπαρε σκουριάν τοῦ μολυβίου καὶ ξείδι καὶ γράψε ταις εἰς χαρτὴν τράου καὶ κάπνισέ ταις μετὰ δειάφιν.*

Ταῖς χαρακτηήραις τοῦ Διὸς κάμε ταις μετὰ ἀργυρίου σκουριάν καὶ μετὰ [ρόδο]στάματος...

Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Διὸς ποιήσε μετὰ ἀργυρίου σκουρίας καὶ μετὰ ῥοδοστάματος...

[φ. 11^a] *Τ[οῦ] Ζεῦ οἱ χαρακτηήρες γράφον [ἀφέθη] χῶρος κενός, ὅπως προστεθῶσιν ἐπιτα αἱ ὀδηγίαι.*

Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Ἄρεως γράψε μετὰ [κιννα]βάρεως καθαρῆς καὶ μετὰ ῥοδοστάματος...

Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Ἄρεως γράψε μετὰ κινναβάρεως καθαρῆς καὶ μετὰ ῥοδοστάματος...

[φ. 10^b] *Ταῖς χαρακτηήραις τοῦ Ἄρεως γράφον μετὰ κιννάβαριν καθαρὸν καὶ μετὰ ῥοδόσταμον...*

Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Ἡλίου γράψ[ον] μετὰ χρυσίου καὶ μετὰ ἀρσενίον [φ. 13^b] σλ.· [σχιστόν;] καὶ ὕδατος...

Τὰς χαρακτηήρας τοῦ Ἡλίου γράψε μετὰ χρυσίου ἢ μετὰ ἀρσενικοῦ σχιστοῦ καὶ ὕδατος.

[φ. 10^a] *Τοὺς χαρακτηήρες τοῦ Ἡλίου γράψε τους μετὰ χρυσὸν ἢ μετὰ [Χειρ. ἡμερα] ἀρσενίον σχιστόν [Χειρ. χρσον] καὶ ὕδατος...*

Τῆς Ἀφροδίτης γράψον μετὰ αἷμα νυκτερίδος [Χειρ. νυκτερίδος] ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου [Χειρ. ἄδωλον] καὶ ῥοδόσταμαν...

Τῆς Ἀφροδίτης αἱ χαρακτηήραι ὑπάρχουσι καὶ γράψε αὐτάς μετὰ αἵματος νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου καὶ ῥοδοστάματος...

[φ. 11^b] *Τῆς Ἀφροδίτης οἱ χαρακτηήρες γράφονται οὕτως: ἔπαρον γαῖμα νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίν ἄδολον καὶ ῥοδόσταμον.*

Τῆς Σελήνης γράψον μετὰ κρόκον καὶ μόσχον καὶ ῥοδόσταμαν μετὰ αἵματος ἀνθρώπου...

[ἐλλείπει]

[φ. 10^b] *Ταῖς χαρακτηήραις γράψον μετὰ κρόκον [Χειρ. κρονον] καὶ μόσχον καὶ ῥοδόσταμον καὶ μετὰ γαῖματος ἀνθρώπου...*

Τοῦ Ἐρμου γράψον μετὰ αἷμα βοῦς ὄνου ἢ προβάτου ἢ μετὰ γαλακτοῦ [= ὕδραργύρου] καὶ ὕδατος...

Τοῦ Ἐρμου χαρακτηήραι γράφονται μετὰ αἵματος βοῦς ἢ ὄνου ἢ μετὰ γαλακτοῦ [= ὕδραργύρου] καὶ ὕδατος...

[φ. 11^a] *Τοῦ Ἐρμου οἱ χαρακτηήρες γράφον μετὰ γαῖμα βόου ἢ ὄνου ἢ προβάτου...*

Αὐτὸ δ' ὀδηγίαι πρὸς κατασκευὴν γραφικοῦ μέλανος ἐκάστου τῶν ἐπιτὰ πλανητῶν ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

[Γ φ. 10^b] Ἴδου καὶ τὸ μελάνι¹⁾ τοῦ Ἥλιου. Τὴν ὥραν ὅπου κυριεύει ὁ Ἥλιος μὲ χρυσὸν νὰ γράψῃς. Λάβε²⁾ ἄκραν χρυσίου³⁾ ἢ μετὰ ὀλίγου θυμαγγύρου καὶ τρίψε τα ἐπιμελῶς καὶ βάλ' τα εἰς φωτιάν, ἕως ὅπου νὰ φύῃ ὁ θυμαγγυρὸς καὶ ὑστερὶς σύμμειξον καὶ ζουμί ἡλιοβοτάνου καὶ γράψε ἐν τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τοῦ γήλιου.

Ἴδου καὶ τὸ μελάνι τῆς Σελήνης. Τὸ μελάνι τῆς Σελήνης γίνεται μὲ τὸ ζουμί τῆς ἐλῆας καὶ ὄρειοπάραρον⁴⁾ καὶ κάμφουραν καὶ γαῖμα λαοῦ⁵⁾, τρίψας καὶ ἐνώσας αὐτὰ καὶ ποῖσον μελάνιν καὶ γράψε εἰς τὴν ὥραν ὅπου κυριεύει ἡ Σελήνη. . . .

[φ. 11^a] Ἴδου καὶ τὸ μελάνι τοῦ Ἄρειος. Τὸ μελάνι τοῦ Ἄρειος, εἰς τὴν ἰδίαν ὥραν ὅπου κυριεύει τρίψον κιννάβαριν⁶⁾, βερζίν καὶ κυνόγλωσσον⁷⁾ καὶ κομμίδιν ἐλᾶς καὶ γράψε εἰτι θέλεις εἰς τὴν ὥραν τοῦ Ἄρη. . . .

Ἴδου τὸ μελάνι τοῦ Ἐρμῆ. Τὸ μελάνι τοῦ Ἐρμῆ γίνεται περὶ καθαρὸν καὶ ἀρχετὸν⁸⁾ σιλημαίνι (: καὶ ὀλίγην πηονία⁹⁾ καὶ γαῖμαν πετεινοῦ· ταῦτα πάντα ποιήσον μελάνι ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ἐρμῆ καὶ γράψε . . .

[φ. 11^b] Ἴδου καὶ τὸ μελάνι τοῦ Ζεύς. Τὸ μελάνι τοῦ Ζεύς ἴνεται¹⁰⁾ οὕτως· ἔπαρον λαζούριν καὶ μικροῦ ἰκτίς (: ἀριστολογίας¹¹⁾ καὶ χολήν ἰχθύος· αὐτὰ πάντα¹²⁾ τρίψον ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ζεύς καὶ γράψον εἰ τι θέλεις . . .

Ἴδου καὶ τὸ μελάνι τῆς Ἀφροδίτης. Τῆς Ἀφροδίτης τὸ μελάνι γίνεται οὕτως: γαῖμα περισσευᾶς καὶ κόρκον¹³⁾ καὶ ῥοδόσταμον καὶ ἀλογοβότανον μὲ τραγούρας¹⁴⁾ καὶ μόσκον ἄκρατο¹⁵⁾, σμῖξον τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τῆς¹⁶⁾ Ἀφροδίτης καὶ γράψε εἰ τι θέλεις . . .

1) Χειρ. μελατη. 2) Χ. λαβον. 3) Χ. χρυσουτου.

4) Ὅρειοπάραρον εἶναι ἡ βοτάνη ἢ ἄλλως καλουμένη ῥέον βάρβαρον (rheum Emodi Wall. ἢ rheum rhabarbaricum L.).

5) Χ. λαον = αἷμα λαγωῦ.

6) Χ. καναβαριν.

7) Χ. κυνόγλωσσον.

8) = ἀρχετὸν.

9) = παιωνίαν (Paeonia corallina Retz).

10) Χ. ἴνεται (= γίνεται).

11) Λαζούριον εἶναι πιθανῶς τὸ σίλφιον· ἀλλ' ἡ ἐπομένη βοτάνη μοι εἶναι ἄγνωστος· ἴσως εἶναι ἡ aristolochia parvifolia Sibth.

12) Χ. παντα παντα.

13) Χ. κορρον.

14) Τὸ μὲν ἀλογοβότανον μοι εἶναι ἄγνωστον· ἐν δὲ ταῖς ἐπομέναις δυοῖς λέξεσιν ὑποθέτω ὅτι ὑποκρίπτεται παρεμφαρόμενον τὸ ὄνομα τοῦ μενδραγγύρου, ὅστις καὶ μεντραγούρα καὶ μεντραγούρα λέγεται κοινῶς.

15) Χ. ακροτο. 16) Χ. ἐτῆ ἡδία ορατις.

[φ. 12^a] Ἰδοὺ καὶ τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου. Τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου εἶναι τοιοῦτως: Ἐπαρον κικούδια . . . [Ἀφέθη χῶρος πρὸς συμπλήρωσιν.]

Ἐκ τῶν ἄλλων χειρογράφων ἠλλείπουσιν αἱ ὁδηγίαι αὐται. Ἐν δὲ τῷ Α' καὶ τῷ Γ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπομένη συνταγὴ πρὸς κατασκευὴν ἐξ ἀσβόλου μελάνης χρησίμου κατὰ τὴν λεκανομαντείαν.

[Α' φ. 41^a] 'καὶ ἔπαρον καὶ μούζην ἀπὸ τεγάνιν σιδερένον ἀμίλητον¹⁾ καὶ βάλε μέσα λάδιν' καὶ ἀνακάτωσον μὲ τὴν μούζην νὰ γένη μελάνιν. Καὶ τότες ἀπὸ τὸ αὐτὸ γράψε εἰς τὴν παλάμην τοῦ κορασίου τὴν κάτωθεν' καὶ γράφον καὶ εἰς τὴν μύτην της ταῦτα τὰ ὀνόματα.'

[Γ' φ. 41^a] 'καὶ ἔπαρον λάδι καθαρὸν καὶ μοντζοῦρα ἀπὸ²⁾ τηγανίου ἀποκάτω' καὶ βάνε τὸ λάδιν μὲ τὴν μοντζοῦραν καὶ κάμε το μελάνι. Καὶ γράψε τὴν χαρακτηῖρα εἰς τὴν παλάμην τῆς κόρης.'³⁾

B'.

Ἐν τῷ Journal of the Hellenic Studies (1890 XI σ. 286 κέ.) ὁ T. W. Allen ἐδημοσίευσεν διδασκαλικωτάτην μελέτην περὶ ταχυγραφικῶν σημείων ἐν ἑλληνικῷ κώδικι τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης (Regina 181), γεγραμμένῃ τῷ 1364. Ἡ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ χρῆσις ταχυγραφικῶν σημείων, εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρονσα διὰ τὸ καινοφανές τινων ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἀνώμαλος· διότι τοιαύτη χρῆσις γίνεται μόνον πρῶτον μὲν ἐν ὀλιγίστοις χωρίοις τοῦ κειμένου, ἐν οἷς ὁ βιβλιογράφος παρὰ τὸ σύνηδες γράφει ταχυγραφικῶς συλλαβὰς τινὰς καὶ γράμματα· ἔπειτα ἐν τέλει τοῦ βιβλίου, ἐν πίνακι περιέχοντι ταχυγραφικὰ σημεῖα καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ τελευταίον ἐν δυοῖ μακραῖς σημειώσεσιν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχούσαις πρὸς τὸ κείμενον, γεγραμμέναις δ' ἐν τῷ κενῷ χώρῳ ἀμφοτέρων τῶν σελίδων τοῦ μεταξὺ τοῦ πίνακος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βιβλίου φύλλον (φ. 13).

Τῶν σημειώσεων τούτων, ἃς κρίνει σπουδαιοτάτας ὑπὸ παλαιογραφικὴν ἐποψιν, ὁ Ἄγγλος ἐκδόστης δημοσιεύει δυστυχῶς τὴν πρώτην μόνον, ἐν πανομοιότητῳ καὶ ἐν μεταγραφῇ. Διότι ἡ ἑτέρα, βραχυτέρα μὲν τῆς πρώτης κατὰ τάλλα δ' ὁμοία, ἐπαρουσίαζε πολλῷ μείζονα δυσκολίας, ὡς λέγει. Ὁμολογεῖ δ' ὅτι ἐν μέρει μόνον ἐδυνήθη νὰ

1) Χ. ἀμίλοτον· νομίζομεν ὅτι οὕτω πρέπει νὰ διορθωθῇ, διότι συχνότατα ἐν ταῖς παρασκευαῖς τῆς λεκανομαντείας ἀναφέρονται πράγματα ἀμίλητα, ὅσα δηλαδὴ ὀφείλει νὰ λάβῃ τις αἰωπῶν.

2) Χ. ἐπι.

3) Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τῶν Σολωμονικῶν, ἅτινα παρεθίσαμεν διορθώσαμεν τὴν ἀνορθογραφίαν καὶ τὴν πλημμελῆ στίξιν τῶν χειρογράφων. Αἱ διὰ κρητῶν γραμμάτων μεταγραφόμεναι φράσεις εἶναι ἐν χειρογράφοις ἐρρυθραί.

ἐννόησιν ταύτην, καὶ προστίθουσιν ὅτι ὡς εἰκάζει ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν λέξεων χάριτος, χαρακτήρες, δέρμα, περιέχει αὕτη ὁδηγίας πρὸς ἀντιγραφὴν ψαλμῶν τινῶν. Τὴν κατανόησιν ὁμως τῆς σημειώσεως ταύτης ἰδουσχέρανε μᾶλλον ἢ πλημμελῆς ἀνάγνωσις λέξεῶν τινῶν, διότι, ὡς ἐκ τῆς κατωτέρω ἀντιπαραθέσεως τῆς ἡμετέρας μεταγραφῆς πρὸς τὴν τοῦ ἐκδότου καταφαίνεται, τὸ κείμενον δὲν εἶναι δύσληπτον.

Journal σ. 293.

Ἡμετέρα ἀνάγνωσις.¹⁾

ἀπο δε τὸν νς ψαλμὸν ἕως τον ξδ
ψαλμον σὺν τόνδε(?) τας
χαρακτῆρας ὀφειλον· διανα κατα
θβε βαλεις ἄνον
να(?) μηθεν ἔχει στόμαν, να σοῦ
ἀπηλογηθῆ ἀμεναστικε
ὡσπερ βοῦς ἐμπροστά σου· ἢ ἄνδρας
ἢ γυναίκα.
γράψαι τοὺς ψαλμοὺς. ημε[ρα] β'
εἰς ἐλαφίνα δέρματα· καὶ
δήλωσον το χαρτὴν· καὶ ἀπάνω
τοῦ χαρτὴν τῆ?δε τας χαρα
κτίρας· καὶ πνησον[?] τὸ χαρτην
ξυλαλῶ· καὶ λούν παν·

Ἄπο δε τὸν νς' ψαλμὸν ἕως τον
ξδ' ψαλμὸν σὺν τόνδε τας
χαρακτῆρας ὀφειλοῦν. Διὰ να κα-
ταβάλεις ἄνθρωπον
νά μηδὲν ἔχει στόμαν, νὰ σοῦ ἀπη-
λογηθῆ· ἀμὲ να στέκ[η]
ὡσπερ βοῦς ἐμπροστά σου· ἢ ἄν-
δρας ἢ γυναίκα.†
γράψαι τοὺς ψαλμοὺς· ἡμέρα Β'. εἰς
ἐλαφίνα δερμ[ά]τι[α] καὶ
δήλωσον το χαρτὴν· καὶ ἀπάνω
τοῦ χαρτὴν τάσδε τας χαρα
κτίρας· καὶ κάπνησον τὸ χαρτην
ξυλαλῶ καὶ λ. . . πάν.

καὶ τίλεξε (?) τυλιξετε) μετα μεταξο-
τοῦ· καὶ βαστα το εἰς κριτίριον
καὶ να θναμασεις: τῆδε[?] τῷ Η[?]
χαρακτῆρω.

καὶ τίλεξε τ[ο] μετα μεταξοτοῦ. Καὶ
βάστα το εἰς κριτίριον
καὶ νὰ θναμάσεις. Τάσδε εἶναι ἡ
χαρακτῆρες.†

ἦτοι διορθοῦμένον τῶν ἀνορθογραφικῶν καὶ τῆς στιξεως: Ἐπο δε τὸν νς' ψαλμὸν ἕως τον ξδ' ψαλμὸν σὺν τῶνδε τας χαρακτῆρας ὀφελοῦν. Διὰ νὰ καταβάλῃς ἄνθρωπον νὰ μηδὲν ἔχη στόμαν νὰ σοῦ ἀπηλογηθῆ, ἀμὲ νὰ στέκη ὡσπερ βοῦς ἐμπροστά σου, ἢ ἄνδρας ἢ γυναίκα (δηλαδὴ εἴτε ἀνὴρ εἶναι οὗτος εἴτε γυνή), γράψαι τοὺς ψαλμοὺς

1) Ἐν στίχ. 2. Τὰ γράμματα θβε εἶναι διαγεγραμμένα ἐν τῷ χειρογράφῳ.

στ. 3. Ἐν τῇ τελευταίᾳ λέξει τὸ ἐκληφθὲν ὑπὸ τοῦ Allen ὡς ε τῆς καταλήξεως εἶναι ἡ ἀξία τῆς πρώτης συλλαβῆς.

στ. 7. Ἀντὶ 'καὶ πνησον' ἀναγινώσκειται σαφῶς 'καὶ κάπνησον'.

στ. 9. Ἐπίσης σαφῶς ἀναγινώσκειται ἡ τελευταία φράσις. Τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ τας ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τέλει τοῦ 1 στίχου καὶ ἐν στ. 6, πρὸς δὲ τοῖτοις ἐν τῷ 7—8 στίχῳ τοῦ πανομοιοτύπου πίνακος τῶν ταχυγραφικῶν σημείων, ὃν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐδημοσίωσεν ὁ Allen. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ πίνακι, ἐν στ. 11—12, ἐρμηνεύεται ὡς δηλοῦν 'εἶναι' τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον, ὅπερ ὁ Allen ἀναγινώσκει 'τῷ'. Καὶ τὸ ὅπερ τὸ τελευταῖον ρ ταχυγραφικὸν σημεῖον δὲν εἶναι ὡ ἀλλ' ες, ὡς φαίνεται ἐκ στ. 7—8 τοῦ αὐτοῦ πίνακος.

ἡμέρα Δευτέρα εἰς ἐλάφια δευράτια, καὶ δίπλωσον τὸ χαρτίν' καὶ ἀπάνω τοῦ χαρτίν [γράψε] τάσδε τὰς χαρακτῆρας· καὶ κάπνισον τὸ χαρτίν ξυλαλόη· καὶ; καὶ τύλεξέ το μετὰ μεταξωτοῦ· καὶ βάστα το εἰς κριτήριον καὶ νὰ θανατώσης! Τάσδε εἶναι οἱ χαρακτῆρες.

Ἡ γλῶσσα τῆς σημειώσεως εἶναι σόλοικος βεβαίως, ἀλλ' ὁ γνώσκων τὴν δημώδη κατανοεῖ εὐχερέστατα τὴν ἐννοίαν αὐτῆς, καὶ ἐκ πρώτης ὕψεως βλέπει ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ ὁδηγῶν πρὸς γραφὴν τοῦ ψαλτηρίου, ἀλλὰ περὶ μαγικῶν μέσων πρὸς ἀποστόμωσιν ἀντιπάλων καὶ καθυπερτέρησιν ἐν δικαστικοῖς ἀγῶσιν. Ὡς ἐκ περισσοῦ δ' ἐπιμαρτυροῦσι τοῦτο καὶ οἱ ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον ἐν πέντε στίχοις προσγεγραμμένοι 'χαρακτῆρες', καβαλιστικὰ σημεῖα συνηθέστατα ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις. Ἐν ἐνὶ μάλιστα τῶν σημείων τούτων, τῷ πρώτῳ τοῦ 11 στίχου, εἶναι ἐγγεγραμμένα ταῦτα: 'ὁ δυνας δένεται ἐδῶ' (ὁ δεινας δένεται ἐδῶ), ἐξ ὧν καθίσταται δῆλον ὅτι τὸ κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς σημειώσεως κατασκευαζόμενον περιόριον ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων καταδέσμων. Ὅθεν ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ ἔχομεν τὸ παλαιότατον τῶν γνωστῶν ἀποσπασμάτων Σολομωνικῆς, διότι τὰ ἐν τῷ Ἰατροσοφίῳ τοῦ Σταφίδα εἶναι κατὰ εἴκοσιν ἔτη νεώτερα, ὁ δὲ χρόνος τῆς συντάξεως κεφαλαίων τινῶν τῆς εἰς τὸν Γαληνὸν ἀποδομένης συγγραφῆς 'περὶ εὐπορίστων' εἶναι ἄγνωστος.

Ἡ χρῆσις μαγγανειῶν πρὸς μεταίωσιν τοῦ ἐπιηρασμοῦ τῶν ἀρχόντων καὶ παντὸς ἰσχυροῦ καὶ πρόσκτησιν τῆς ἐξ αὐτῶν ἐννοίας ὑπαγορεύεται συχνότατα ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο τεκμήριον ἀρκοῦντως θλιβερόν τῆς κοινωνικῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς πάμπολλοι ὑπῆρχον οἱ πιστεύοντες ὅτι ἡ δικαιοσύνη δὲν ἐξυροστᾶται τὴν πλάστιγγα αὐτῆς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἰδεκάξετο διὰ βίας ἢ χάριτος· καὶ οἱ ἀδυνατοῦντες νὰ ἐπιηρασῶσιν αὐτὴν ἄλλως ἐπεζήτησαν νὰ ἐπιτύχωσι τοῦτο διὰ τῆς δεισιδαίμονος πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐπέμβασιν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Αἱ Σολομωνικαὶ ὑποδεικνύουσι τὴν εὐθετον ὥραν πρὸς τοιαύτας μαγγανείας: 'εἰς τὴν ἕκτη τῆς σελήνης εἶναι καλὸν νὰ ποιήσης δέματα περὶ κριτηρίου.' (Γ' φ. 1^α. Α' φ. 5^β). ἢ 8^η ὥρα τῆς Τετάρτης εἶναι καλὴ 'εἰς τὸ ποιῆσαι περὶ κριτηρίου' (Β' φ. 241^β). Ἄλλαι δ' ὥραι σημειοῦνται ὡς κατάλληλοι πρὸς παρουσίας ἐνώπιον βασιλέων, δεσποτῶν, αὐθεντῶν. Συνηθέσταται ἐπίσης εἶναι καὶ αἱ ὁδηγίαι πρὸς 'γλωσσόδημα' τοῦ ἐχθροῦ· μία δὲ τούτων εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

[Α' φ. 44^α] 'Εἰς γλωσσόδημαν... Καὶ γράψον καὶ τοὺς ψαλμ[οὺς] ρα' ρξ' καὶ ταῖς χαρακτῆραις· καὶ γράψον τὸ πρωτόπεμπτον τῆς σελήνης· καὶ κάπνισον [τὸ] χαρτ[ίν] ἄμπαριν. καὶ τότε βάλε τὸ χαρτίν εἰς μεταξωτὸν πανὶν πράσινον· καὶ βάστατο, καὶ ἔμε εἰς ἀφεντείας καὶ εἰς

ἄρχοντας καὶ εἰς ἐπισκόπους, καὶ ὁ τι θέλης γίνεται.' Ἔπονται οἱ χαρακτήρες, ὧν τινες εἶναι ὅμοιοι τοῖς ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

Ἐν τῇ ὁδηγίᾳ ταύτῃ παρεντίθενται καὶ ἐδάφια ψαλμῶν (ψαλμ. νξ', 8. 9 κλπ.), διότι ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τὸ ψαλτήριον ἐθεωρεῖτο ὡς παρέχον τελεσφορότατα βοηθήματα εἰς μαγανείας. Καὶ ἐν ἄλλαις ἐπὶ ἑσπερίαις παρεντίθενται συγγράματα περικοπιᾶν ψαλμῶν, τὸ δ' ὑπ' ἀρ. 2316 Ἱατροσόφιον τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὁρίζει εἰς τίνος εἶδους μαγανείαν εἶναι ὠφέλιμος ἕκαστος ψαλμός.¹⁾

Προκειμένου λόγου περὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βατικανοῦ δὲν κρίνομεν ἔσχοπον νὰ σημειώσωμεν διαφορὰς τινὰς ἀναγνώσεως τῶν χωρίων τοῦ κειμένου, εἰς ἃ ἐφηροδόθη μερικῶς τὸ ταχυγραφικὸν σύστημα, διότι ἀναμφιβόλως μόνον δι' ὀρθῆς ἀναγνώσεως δύναται νὰ διενκρινθῆ ἡ χρησιμότης τῶν ταχυγραφικῶν σημείων. Τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἅτινα μεταγράφει ὁ Allen, εἶναι τέσσαρα. Καὶ τῶν μὲν δύο τελευταίων ἡ μεταγραφή ἐγένετο ὀρθῶς (πλὴν μιᾶς λέξεως ἐν τῷ τρίτῳ, ἣτις πρέπει νὰ γραφῆ ἀντιδόσεις καὶ οὐχὶ ἀντίδοσις): εἰς δὲ τὰ δύο πρῶτα εἰσεχώρησαν λάθη, διαφθείροντα τὴν ἔννοιαν.

Ἐν τῷ πρώτῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: 'τοῖς ὑπὸ τρυγόνος? δειχθεῖσι παραχρημα μὲν περιωδονία ἄρχονται συμβαίνειν σπασμοί τε συνεχεῖς κλπ.' Θεῖς δ' ἐρωτηματικὸν σημεῖον ἀντὶ τῆς τετάρατης λέξεως τοῦ κειμένου, παρατηρεῖ ταῦτα: 'In No. I. the fourth word, θ², has no very apparent meaning, at least I have not been able to hit on one to suit it.' Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ παράλειψις τῆς λέξεως ἐκείνης καθίστησιν ἀκατάληπτον τὸ χωρίον, διότι παραλογωτάτη ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ἡ περιγραφή ὀλεθρίων δῆθεν συμπτωμάτων τοῦ δήματος ἀθωοτάτου πτηνοῦ, τῆς τρυγόνος. Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον πρέπει ἀναμφισβητήτως ν' ἀναγνώσθῃ οὕτω: 'τοῖς ὑπὸ τρυγόνος θαλασσίας δηχθεῖσι', καίτοι τὸ πρῶτον ἐνταῦθα εὐρηται ταχυγραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως θαλασσίας, καθ' ὅσον γινώσκομεν. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς τρυγόνος, τοῦ ἰχθύος (trygon pastinaca L.), οὗ τὸ κέντρον ἐπίστευον ὅτι ἐπιφέρει τὸν θάνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ξηραίνει τὰ δένδρα, μυθολογοῦντες ὅτι καὶ ὁ Τηλέγονος ὄπλον ἔχων τοιοῦτο κέντρον τρώσας ἀπέκτεινε τὸν πατέρα αὐτοῦ Ὀδυσσεύα.²⁾

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ χωρίῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: 'καὶ ἐπὶ τῶν ἐξοδηκτῶν ἐροῦμεν ἐτι δὲ ἡρτισμοὶ [?] ἄρτισμοὶ] ἀψινθίων. ἐλελισφάκου

1) Legrand, Bibl. gr. vulg. II σ. 20 κέ.

2) Βλ. Νικάνδρ. Θηρ. 828 κέ. — Ὀπκιαν. Ἄλ. Β', 484 κέ. — Παρβλ. Ἀριστοτ. Ζ. ἱστ. Θ', 25, 2.

ἢ θεῖον ξυνοῦζει· καὶ αὐτὴ δὲ ἀναπνευχθεῖσα [?] κατεσθεῖσα [?] τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἰαμα. Ταῦτα νομιζομεν ἀναγνωστέα οὕτω: 'καὶ ἐπὶ τῶν ἐχειοδήτων ἐροῦμεν. ἐτι δὲ ἀρτίσκοι [?] ἀρτυσμοί [?] ἀψινθίων ἐλελισφάκου ἢ θεῖον ξὺν ὄξει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἀναπνευχθεῖσα καὶ ἐπιτεθεῖσα τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἰαμα.' ἦτοι: ἀρμόζει ἐπὶ τούτῳ (τῷ δῆγματι τῆς τρυγόνος) ὅσα καὶ ἐπὶ τῶν ἐχειοδήτων ἐροῦμεν· ἐτι δὲ σκευασία (ἂν εἶναι ὀρθὴ ἢ ἀνάγνωσις ἀρτίσκοι· ταυτόσημον δὲ θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀρτυσμοί) ἀψινθίων καὶ ἐλελισφάκου ἢ θεῖον μετ' ὄξους· καὶ αὐτὴ δὲ ἢ τρυγῶν ἀναπνευχθεῖσα (= ἀνοιχθεῖσα, σχισθεῖσα) καὶ ἐπιτεθεῖσα ἐπὶ τοῦ δῆγματος θεραπεύει αὐτό.¹⁾ Ἡ θεραπεία τῶν νόσων διὰ τῶν προξενησάντων αὐτὰς αἰτίων εἶναι πρᾶγμα συνηθέστατον ἐν τῇ δημόδει ἰατρικῇ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γαληνὸς δὲν ἀπαξιοῖ ν' ἀναφέρει παραδείγματα τινα τοιούτων φαρμάκων, ἐν οἷς καὶ τὰ τοῦ δῆγματος τῆς μυγαλῆς καὶ τοῦ ἔχειος, ὁμοιώτατα τῷ ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ κώδικος ὑποδεικνυμένῳ.²⁾

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἀμέσως κατωτέρω, ὁ μὲν Allen ἀναγινώσκει: 'Τοῖς δὲ ὑπο τ[ο]ν γαλῆς δεχθεῖσαι κύκλω μὲν πρὸς τον τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλνκτῆς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχώρος ὕδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ὥργασης τε τῆς φλνκταῖδος νομὴ ἀναλαμβάνει παρα πλησίον των ἀπο των ἐρπύτρων.' Ἡμεῖς δὲ ἀναγινώσκομεν: 'τοῖς δὲ ὑπὸ μυγαλῆς δεχθεῖσαι³⁾ κύκλω μὲν πρὸς τον τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλνκτῆς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχώρος ὕδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ὥργασης⁴⁾

1) Τὴν σαφῶς ἀναγινωσκομένην ἐν τῷ κώδικι μεταχθῆν 'ἀναπνευχθεῖσα' ὁ Ἄγγλος ἐκδότης ἀγνώστον τίπος ἔνεκα λόγου μεταγράφη 'ἀναπνευχθήσα', δημονογῶν λέξιν ἀνόπαρτον. Ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ λέξει εἰκάζομεν ὅτι ἀντὶ τῆς συλλαβῆς καὶ ὑπάρχοσαι τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὸν σύνθεσμον 'καὶ' καὶ τὴν πρόθεσιν 'ἐπὶ'. μὴ ἔχοντες ὅμως πρὸ ὀφθαλμῶν πανομοιότυπον τῆς σελίδος ἀδυνατοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν τοῦτο, καθὼς καὶ ἂν ὑπάρχει σ ἐν τῇ τρίτῃ συλλαβῇ. Πάντως ὅμως μόνη ἡ μεταχθὴ ἐπιτεθεῖσα ἀρμόζει.

2) Περὶ τῆς θηριακῆς 10 τ. XIV σ. 246 Kuhn: 'καὶ τῆς μυγαλῆς τὰ δῆγματα καὶ αὐτὰ ἀναφορῶνται, ἔπ' αὐτῆς πάλιν τῆς μυγαλῆς τριβομένης καὶ ἐπιτεμεμένης ἀνωδύνως θεραπεύεται. Ὅμοίως δὲ αὐτοὶ οἱ ἐχειοδήτοι ἀπαλλάσσονται τοῦ κινδύνου, εἴ τις λειώσας τὰ σώματα ἐπιθεῖη αὐτοῖς τοῖς τραύμασιν.' — Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, περὶ εἰσορίστων Β', 28 τ. XIV σ. 490 K.

3) Τὸ χειρόγραφον ἔχει 'ὑπὸ η γαλῆς δεχθεῖσαι'. αἱ ὑπὸ τὸ ν δύο στιγμαὶ δηλοῦσι ταχυγραφικῶς τὸ μ. Ἐκλανήθη δ' ὁ Allen ἐκλαβὼν ταύτας ὡς τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ τ, διότι πρὸς δήλωσιν τοῦ τ τίθενται αἱ στιγμαὶ συνηθέστατα ὑπεράνω τοῦ ἐπομένου γράμματος, ἐπίτοτε ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, οὐδέποτε δ' ὑποκάτω.

4) Ὁ παρὰ τῷ Allen τίπος ὥργασης εἶναι ἀνόπαρτος· ἕλλως δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ φ ταχυγραφικὸν σημεῖον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ὡς α.

τε τῆς φλυκταίνης . . . (χρῶμα;)¹) παραλαμβάνει²) παραπλήσιον τῷ ἀπὸ τῶν ἐρπετῶν.³)

Τῆς μυγαλῆς τὰ ἰοβόλα δῆγματα καὶ ἀντίδοτα αὐτῶν ἀναφέρουσιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.⁴) Περιγραφὰς δὲ τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων δηγμάτων δηλητηριάσεως, ὁμοιότητας τῇ παρούσῃ, εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Θηριακοῖς τοῦ Νικάνδρου (στ. 237 κέ. τῆς ἐχίδνης. — στ. 271 κέ. τοῦ κεράστου).

Ἐν Ἀθήναις.

Ν. Γ. Πολίτης.

1) Τὴν ἀνάγνωσιν φλυκταίνης οὐδαμῶς ἐπιδοκιμάζομεν, οὐ μόνον διότι πλάσσεται οὕτω τερατώδης τύπος, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδέποτε ἐσημείωσεν τις τὸ μετὰ τὴν δίφθογγον αἰ ταχυγραφικὸν σημεῖον. Μᾶλλον φαίνεται ἀνήκον τοῦτο εἰς τὴν ἐπομένην λέξιν, πρὸς ἧς τὴν ἀποκατάστασιν ἀπαραίτητος εἶναι αὐτοψία τοῦ κώδικος. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ τὴν λέξιν χρῶμα ἢ χρῶμα.

2) Αὕτη εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἀνάγνωσις. Εἰς τὸ γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ αρα προστέθη καὶ τὸ τοῦ π.

3) Ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποφενθῶμεν ἂν εἶναι ἀσφαλῆς ἡ παρὰ τῷ Allen ἀνάγνωσις ἐρπετῶν, ἀφ' οὗ μάλιστα δι' ἐρωτηματικοῦ σημεῖου δεικνύει ὅτι ἀμφίβολον εἶναι τὸ ν τῆς δευτέρας συλλαβῆς.

4) Ἀριστοτ. Ζ. ἰστ. Η', κγ' 3. — Νικάνδρ. Θηρ. 815—16. — Γαλην. ἐνθ. ἀν. — Ἀριστοφ. περὶ ζῴων ἐπιτομή Β' 375—6 σ. 109 ἐκδ. Σ. Λάμπρου.

A source of Symeon Magister.

In his *Byzantinische Studien* Hirsch has shown, that, in compiling his Chronicle, Symeon Magister made use of the following sources: (1) Georgios; (2) the Continuation of Georgios founded on the 'Chronicle of the Logothete'; (3) Genesisios; (4) the Continuation of Theophanes; (5) the 'Scriptor incertus de Leone'; (6) the Life of Ignatius by Nicetas.¹) In regard to the first two of these, the results of Hirsch will have to be modified in the light of the more recent investigations of Vasiljevskij. But of this it is not my purpose to speak here. Besides what is drawn from these sources, there are a certain number of statements which cannot be traced. These are enumerated by Hirsch (p. 337—8), and divided into several groups: (1) 'gelehrte Bemerkungen'; (2) 'Wundergeschichten und Anekdoten ganz fabulösen Inhalts'; (3) statements which are 'anekdotenhaft und wenig glaublich' or 'geradezu falsch'; (4) a few 'Nachrichten, welche ein glaubhafteres Gepräge tragen'.

To this last class of credible statements belongs the following short description of Leo's personal appearance (p. 603 ed. Bonn):

ἦν δὲ τὴν ἡλικίαν κοντός, διὸ καὶ Χαμαιλέων προσηγόρευται, ἐπίμεστος, εὐπρεπής, γένειον ἔχων καθιστάμενον, ὀγυρὸς (leg. ἄγυρος?) τὴν κόμην, φωνὴν ἔχων βροντώδη δίκην λέοντος, θρασύς τε καὶ δειλός.

Now it seems to me extremely probable that this description was derived from that mysterious work, which is unfortunately lost with the exception of a valuable fragment known as the 'Scriptor incertus de Leone'. We are ignorant of the author, of the date and of the original compass of this work. To all appearance, it was written in the first half of the ninth century²), or drawn directly from some source contemporary with Leo the Armenian. However this may be, Symeon's account of Leo's Bulgarian war is either taken straight, as

1) Also (7) an unknown source, also used by Constantine Porphyrogenetos, from which he derived the sepulchral inscription of Chares (p. 729).

2) Both Hirsch (p. 18) and Krumbacher (*Geschichte der byz. Litteratur* p. 130) regard the author as a contemporary for the history of 813 and following years. Strictly speaking, this has not been proved.

